

Epikuroksen ystävyden Puutarha

Pauliina Remes

Vuonna 1634 ranskalainen ajattelija Pietro Gassendi sai valmiiksi kahdeksankirjaisen teoksensa *De Vita et Moribus Epicuri*. Gassendin teos oli apologia Epikurokselle, jota, Gassendin sanojen mukaan, oli kautta sen ajan, jolloin hyvä kirjallisuus oli ollut haudattuna, pidetty huonomaineisena henkilönä. Yksi Gassendin teoksen alaotsikoista 'Epikuros hyväksyttään uudelleen filosofien joukkoon' kuvaa hyvin 1600-luvun tilannetta: humanistien vireä kiinnostus klassisiin teksteihin nosti uudelleen esille monia siihen asti tuntemattomampia tai epäsuosiota nauttineita antiikin ajattelijoita ja kirjailijoita. Epikurolaisuuden harrastukseen vaikutti erityisesti roomalaisen Lucretiuksen *De rerum natura* -teoksen suosio: vuosien 1563 ja 1631 välillä siitä ilmestyi 22 editiota.

Luottaen pitkälti Lucretiuksen Gassendi yhdisti omassa ajattelussaan Kopernikuksen ja Galilein tutkimuksia epikurolaiseen luonnontieteeseen ja atomismiin. Hän oli erityisen kiinnostunut Epikuroksen liikettä ja taivaanilmiöitä koskevista väitteistä, ja esitti epikurolaisuuden vaihtoehdoksi katolisen kirkon aristotelismille. Edellä mainitussa puolustuspuheessaan hän kuitenkin piti tärkeänä tehtävänä puhdistaa Epikuroksen maineen myös moraalisen ajattelijana, yksityishenkilönä ja ateenalaisen filosofikoulun johtajana. Teoksen luvuissa Gassendi muistuttaa, että Epikuroksen nautintofilosofia tarkoitti yksinkertaista elämää, jossa vesi ja leipä riittävät nautintoon, että Puutarhassa toimineet naiset eivät olleet hetairoja, vaan filosofoivat yhdessä Epikuroksen kanssa, ja selvittää mm. mitä Lucretius tarkoitti kutsuessaan Epikurosta jumalaksi.

Ilmiönä jonkun aatesuunnan renessanssi, uudelleen syntynyt kiinnostus tiettyä koulukuntaa kohtaan, on tietysti yleinen. Jostain syystä kuitenkin juuri epikurolaisuuden tutkimuksen historiassa selkeä kahtiajakautuminen puolustajiin ja vihollisiin, innostuksen ja väheksynnän aikakausiin näyttää olevan tyypillistä. Jopa asiantuntijapiireissä epikurolaisuuteen on monesti yhdistetty varsin pinnallisia mielikuvia ja rajua yleistystä. Intimiemmiksi nähtäviksi Epikuroksessa kristinuskon edelläkävijän. Tavallisimmat syytökset epikurolaisuutta vastaan puolestaan ovat uudella ajalla kohdistuneet kahteen eri asiaan: toisaalta Epikurosta on usein syytetty mielenkiinnostomaksi filosofiksi, joka tosin uudisti Demokritoksen atomioppia, mutta jonka anti luonnontieteen ulkopuolella on varsin vähäinen. Toisaalta Epikurosta taas on pidetty kaikkein autoritaarisimman ja dogmaattisimman filosofikoulukunnan itsevaltiaana johtajana, jonka kuvia koulukunnan jäsenet Ciceron mukaan käyttivät kotiensa, astioidensa ja korujensa koristamiseen. Kolmas yleinen syyte ei enää uudella ajalla juurikaan ole noussut tutkijapiireistä, vaan edustaa yleistä, populaaria mielikuvaa epikurolaisuudesta.

Sivistyssanana epikurolaisuus merkitsee WSOY:n *Nykysuomen sanakirjan* mukaan ensisijaisesti Epikuroksen koulukunnan jäsentä, mutta toissijaisesti aistillisiin nautintoihin antautunutta henkilöä, elostelijaa, nautiskeijaa, hekumoitsijaa. Esimerkiksi V.A. Koskenniemi käytti epikurolaista adjektiivina ilmaisemaan juuri tämänkaltaista elämää, joskin myös viatonta nauttimista hyvästä olostilauksessa 'kesken varhaislapsuuteni epikuroalaisen onnenajan'. Jälkimmäisestä käytöstä Epikuros itse olisi luultavasti ollut hyvin imarreltu olihan lapsuus hänelle eräänlainen malli, ideaali olotila, jossa ihminen vailla kulttuurinsa ja yhteisön paineita tavoitteli nautintoa ja yritti välttää kipua.

1960-luvulla koottu *Nykysuomen sanakirja* on Epikuroksen osalta kuitenkin auttamattomasti vanhentunut. Jo toistakymmentä vuotta tutkimuksessa onkin tavallaan uudelleeneletty 1600-luvun Epikuros-innostusta. Osaltaan innostukseen on vaikuttanut Herculaniumin papyrusten julkaisu- ja kääntämis työ. Italialainen koulukunta Marcello Gigante etunenässä on mahdollistanut Epikuroksen koulukunnan myöhäisempien vaiheiden tutkimuksen. Nk. Filodemoksen kirjaston materiaalia on julkaistu lähinnä *Cronache Ercolanesi* -lehdessä, ja fragmenttikokoelmia epikurolaisten, Filodemoksen lisäksi myös Epikuroksen aikalaisten Hermarkhoksen ja Polyainoksen ajatuksista Bibliopolis-kustantamon kirjasarjassa. Myös Martin Ferguson Smithin uusi editio epikuroalaisen Diogenes Oinoandalaisen piirtokirjoituksesta Vähässä-Aasiassa on Bibliopoliksen kustantama.

Hellenistisen filosofian arvostus on yleisemminkin ollut nousujohteista, ja anglosaksisissa maissa on tämän aallon myötä rehabilitoitu Epikuroksen filosofian vähemmän arvostettuja osa-alueita. Mainita voi esimerkiksi Elisabeth Asmsin teoksen *Epicurus' Scientific Method*, jossa Asmis pyrkii osoittamaan, että toisin kuin aikaisemmin on ajateltu, Epikuroksella oli tieteellinen metodi, jota hän pyrki koherentisti käyttämään kaikilla tieteensä alueilla. Toinen mainitsemisen arvoinen sekä esitelmän aiheen kannalta merkittävä etiikan teos on Phillip Mitsin *Epicurus' Ethical Theory. The Pleasures of Invulnerability*.

Tämän katsauksen tarkoitus ei ole antaa kokonaiskuvaa 1600-luvun jälkeisestä Epikuros-tutkimuksesta. Kuuluisat Epikuros-tutkijat Karl Marx, Hermann Usener, Achilles Vogliano sekä monet muut edesmenneet ja nykyiset olisivat silloin syyttä jääneet vaille huomiota. Suomalaisten tutkijoiden tietämys epikurolaisuudesta on myöskin jo ennen viimeisimmän innostuksen aikaa ollut hyvällä tasolla. Esimerkiksi professori Rolf Westmanin tutkimukset ovat tunnettuja niin kotimaassa kuin ulkomaillakin.

Epikuroksen oma tuotanto ja hänen koulunsa, nk. Puutarha (*Képos*) Ateenassa, sekä koulun muut aikalaisjäsenet ovat kuitenkin ehkä vähemmän tunnettuja. Koulun on usein nykytutkimuksessa kuitattu olleen pienen ystäväpiirin muodostama sulkeutunut yhteisö, jossa toteutettiin käytännössä Epikuroksen eettisiä ohjeita mestarin tiukassa valvonnassa. Gassendin innoittamana esitän eräänlaisen puolustuspuheen Epikuroksesta eettisenä ajattelijana ja ateenalaisen filosofikoulun johtajana sekä hänen koulustaan Puutarhasta ystävien keskustelevana yhteisönä, filosofikouluna muiden joukossa. Keskityn kahteen seikkaan: toisaalta pyrin ensiksi valottamaan Epikuroksen eettisiä näkemyksiä ystävydestä ja yksilöstä. Lopuksi annan lyhyen katsauksen siitä, minkälaista voimme fragmentaaristen lähteiden perusteella olettaa koulun toiminnan olleen 300- ja 200-lukujen vaihteessa eaa. Ateenassa. Ystävyys toistuu viimeisessäkin osiossa tärkeänä terminä, sillä toivon voivani osoittaa, ettei ole vain aasinsilta käsitellä ystävyyttä ensin teoreettisesti ja sitten ilmiönä, joka ehkä parhaiten kuvaa Puutarhan toimintaa.

Ystävyden ja mielenrauhan yhteensovittamisen ongelma

Antiikin eettisiä teorioita on usein syytetty egoistisiksi, itsekkäiksi. Koko antiikin eettistä ajattelua leimaakin minä-keskeisyys: minun onnellisuuteni, minun elämäni, minun henkinen kehitykseni, minun nautintoni. Tämä nk. agentikeskeisyys ei kuitenkaan välttämättä ole egoistisuutta: vaikka etiikan lähtökohdaksi olisi oman elämän reflektointi, ei se sulje pois mielenkiintoa, huolta ja vastuuta toisesta ihmisestä. Eri filosofiset koulukunnat käsittelevätkin laajasti muiden ihmisten osuutta yksilön elämässä.

Tätä keskustelua käytiin lähinnä kahden otsikon alla: oikeudenmukaisuuden ja ystävyden. Oikeudenmukaisuus käsitettiin antiikissa ihmisiin kohdistuvaksi ja heistä nousevaksi pikemminkin kuin instituutioiden tai oikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuudeksi, ja siksi sen kysymykset käsittelevät suuremmin suhtautumista ja suhdetta kanssaihmiisiin. Ystävyys (*filia*) kattoi antiikissa laajemman alueen ihmissuhteita kuin mitä sanalla nykyään ymmärretään. David Konstan on pohtinut Aristoteleen 'ystävyyttä' ja 'ystävä'-terminiä käyttäen pyrkien osoittamaan, että vaikka sanalla *filia* on myös laaja merkityksensä ja sitä kautta sanalla *filos* merkitykset 'rakas', 'ystävä' eli perheenjäsen, sukulainen, liikekumppani tai ystävä, käyttää Aristoteles sanaa usein myös spesifimmässä merkityksessä 'henkilökohtainen ystävä'. Joka tapauksessa keskustelu ystävydestä on keskeinen osa antiikin eettisiä pohdintoja.

Ystävyteen liittyy eudaimonistisen, ihmisen elämän onnellisuutta kokonaisuutena pohdiskelevan etiikan kannalta tärkeä ongelma. Toisaalta ystävyys on elämälle välttämätöntä. Hyvään elämään liittyy toimintoja, jotka parhaiten onnistuvat ystävän kanssa: ystävien apuun voi turvautua vaikeuksissa, ja heidän kanssaan filosofoidaan. Toisia ihmisiä tarvitaan myös siksi, että elämässä olisi aktiivisuutta. Yhdessä toimiessaan henkilö osallistuu tavallaan kaikkeen siihen, mitä yhdessä tehdään, ei vain omaan osuuteensa. Ihmisen hyvä siis

koostuu monin tavoin hänen suhteestaan muihin. Toisaalta ystävyyks tekee elämän haavoittuvaiseksi oman hallinnan ulkopuolisille tekijöille, koska oikeaa ystävää ei rakasteta vain välineenä, vaan hänen onnellisuuttaan pidetään tärkeänä hänen itsensä vuoksi.

Ystävyyden erottamattomana osana on hyvän haluaminen toiselle myös tämän itsensä, ei vain oman onnemme takia. Mikäli hyveen saavuttaminen on elämän korkein päämäärä, mahtuvat ystävyyks ja ystävä helpommin tämän saman, yhteisen päämäärän sisälle. Aristoteleen arvokkaimmasta ystävyydestä toisessa tunnustetaan juuri tämän moraalinen hyvyys, ja samalla häntä rakastetaan sen vuoksi ja sellaisena kuin hän todella on. Jos kuitenkin, kuten esimerkiksi Epikuros ajatteli, päämäärä jokaisen elämässä on hänen oma nautintonsa ja mielenrauhansa, miten voidaan samalla sitoutua ajattelemaan toisen henkilön päämäärän olevan yhtä tärkeä? Eikö oma nautinto ja hellentisille filosofikoulukunnille niin tärkeä mielen häiriöttömyys (*ataraksia*) ole jatkuvassa vaarassa jos toista rakastetaan kuten itseä, jos toisen nautinto ja onnellisuus asetetaan joissain tilanteissa oman edun edelle?

Hyöty, nautinto ja turvallisuus osana ystävyyttä

Yksilön oma nautinto on siis epikurolaisuuden mukaan kaiken toiminnan päämäärä. Vaikuttaa siis siltä, että hedonismissa toinen ihminen ja suhde häneen voi olla korkeintaan väline oman onnen tavoittelussa: ystävä on tärkeä siksi, että hänestä on hyötyä. Hänen olemassaolonsa ja suhde häneen tekee elämästä nautinnollista. Epikuroksen onkin usein ymmärretty ajatelleen, että ystävyyks valitaan aina oman nautinnon takia. Lactantius kertoo Epikuroksen sanoneen, ettei kukaan kunnioita, rakasta toista, ellei sitten itsensä takia. Kuitenkin Epikuros julistaa ystävyyttä väsymättä antaen sille monissa maksimeissaan myös itseisarvoa. Hän sanoo esimerkiksi, että kaikki ystävyyks valitaan sen itsensä takia, vaikka se saakin alkunsa hyödystä. Samoin hän korostaa, että ystävä ilot ovat yhtä arvokkaita kuin omammekin sanoin:

Illoisemme ystäviemme ilosta yhtä paljon kuin omastamme ja samoin kärsimme tuskista. Siksi viisas tuntee samoin ystävänsä kohtaan kuin itseään kohtaan, ja vaivautuu hänen nautintonsa vuoksi kuten omansa.

Teoksessaan *De finibus bonorum et malorum* Cicero kiinnittää huomiota tähän Epikuroksen teksteistä nousevaan nautinnon ja pyyteettömän ystävyyden väliseen ristiriitaan. Hänen epikurolainen ystävänsä Torquatus jakaa kolmeen eri ryhmään ongelman perinteiset epikurolaiset ratkaisut. Torquatuksen suulla Cicero kertoo, että joidenkin epikurolaisten mielestä ystävyyks ajan mittaan muuttuu täysin epäitsekkääksi, se jatkuu vaikka mitään hyötyä ei enää olisikaan voitettavissa. Tämän teorian mukaan siis yksilö, vaikka onkin alunperin suhteessa ystävänsä egoistinen, oppii rakastamaan ystävänsä lopulta niin, ettei aina odota kanssakäymiseltä henkilökohtaista hyötyä tai nautintoa.

Vaikka voisimmekin jokapäiväisten havaintojen avulla todeta, että usein ihmisten välillä todella tapahtuu tällaista kiintymistä, jää selvittämättä, miten tällä tavalla kehittynyt ystävyyks lopulta palvelee ihmisen oman nautinnon päämäärää. Cicero huomauttaa myös, että altruistisen asenteen arvostaminen sinänsä on teoriaan jo sisällerrakennettu. Altruistista suhtautumista odotetaan kehittyneeltä ystävyydeltä, koska sitä jo ennalta arvostetaan itsessään.

Toinen Ciceron Torquatuksen tarjoama ratkaisumalli on keskinäinen allianssi: ystävyyks on elämän onnellisuutta edistävä sopimus rakastaa toista yhtä paljon kuin itseä. Sopimusvaihtoehdolla on kuitenkin kaksi heikkoutta. Mikäli ystävyyden perusta on molemminpuolista hyötyä tuottava vaihtokauppa, raukeaa se heti, kun hyöty tai nautinnon kokeminen jää yksipuoliseksi. Jos sopijapuolet taas sopivat kunnioittavansa oman päämääränsä lisäksi myös toisen päämäärää yhtä arvokkaana, ei oma nautinto enää ole ainoa päämäärä.

Alkuperäisenä, Epikuroksen omana teoriana Cicero esittää kolmannen vaihtoehdon. Ystävä nautinto ei ole yhtä tärkeä kuin yksilön oma nautinto, mutta ystävyyks on toivottavaa, koska se antaa turvallisuutta ja parempia toiveita tulevasta nautinnosta kuin elämä ilman ystäviä. Ystävä onneen on sitouduttava yhtä vakavasti kuin omaan siksi, että siten kyetään takaamaan ystävyyks ja sen tuoman nautinnon jatkuvuus. Epikuros muotoilee asian eräessä maksimissaan siten, ettei meillä ole niinkään avuntarvetta ystävästämme, kuin tarvetta luottamukseen sen avun suhteen. Eli vaikkei ystävilä niinkään haluttaisi tänään saada apua, on heidän merkityksensä siinä, että heidän olemassaolonsa ja läheisyytensä tulevaisuudessa voi luottaa. Epäitsekkään palveluksen tekeminen ei aiheuta itselle tuskaa siksi, että jonakin päivänä voimme odottaa vastaavasti saavamme nautintoa ystävilämmä, luottaa siihen. Tällaisen luottamisen tila ei niinkään tarkoita konkreettisen vastapalveluksen tai hyödyn odottamista vaan jonkinlaista mentaalista turvallisuuden tilaa, joka olennaisena osana liittyy häiriöttömään elämään. Epikuros ylistääkin ystävyyttä ja sen tuomaa turvallisuutta mm. seuraavin sanoin:

Sama ajatus, joka tuotti luottamuksen siihen, ettei ole mitään ikuista pahaa, eikä pitkäaikaista, sai myös aikaan oivalluksen, että samoissa rajoissa ystävyyden tuottama turvallisuus on erityisen täydellistynyt.

Pahat asiat ovat rajallisia, eivät ikuisia tai edes pitkäikäisiä, kun taas yhdessä luotu ystävyyks on pysyvää ja turvallista: se edustaa jatkuvuutta. Epikuros liittää ystävyyteen usein juuri määreet kuolemattomuus (*athanasia*) ja pysyvyys, turvallisuus (*asfaleia*), jotka puolestaan edistävät onnellista elämää, autuutta (*makarios bios, makarismos*). Epikuros sanoo mm., että jalosieluinen harrastaa elämässä viisauden lisäksi ystävyyttä, koska edellinen on kuoleva, jälkimmäinen kuolematon hyvä. Samoin Ciceron Torquatus kommentoi turvallisuutta sanoen: "Arvostettuna ja rakastettuna oleminen on suloista, koska ne tekevät elämän turvallisemmaksi ja nautinnontäyteisemmäksi".

Ystävyyden alku on siis ehkä hyödyn ja vastavuoroisuuden ajatuksessa, mutta kumpaakaan on mahdotonta saavuttaa ilman uhrautuvuutta ja riskien ottamista. Jos ystävyyteen ei liitetä toisen epäitsekkästä huomiooittamista, ei se mitä saamme elämäämmä, ole oikeaa ystävyyttä, vaan jotakin sen tapaista.

Epikuroksella esiintyy jopa vaatimus, että hyvän ystävä puolesta täytyy olla valmis kuolemaan. Vaikka kuolema ei olekaan Epikurolaiselle pelottava asia, on vaatimus ylittävä, koska Epikuros suhtautui nihkeästi esimerkiksi itsemurhaan. Ilmeisesti ystävyyteen voidaan ajatella olennaisena osana kuuluvan sellaisen luottamisen tilan, jossa oma henki voitaisiin luottamuksella asettaa ystävä käsiin ja päinvastoin. Tämän kieltäminen jo etukäteen nakertaisi ystävyyden perustaa, luottamisen tilaa. Toisaalta esimerkiksi hätätilanteissa apunsa kieltäminen ystäviltä varmasti aiheuttaisi jälkeensä ankaria mielentuskaa. Ehkäpä siis myös nautinnollisen elämän kannalta voi ystävä puolesta kuoleminen joskus olla tavallaan välttämätöntä.

Ciceron alkuperäisenä epikurolaisena teoriana esittelemässä mallissa hyöty, turvallisuus, jatkuvuus ja vastavuoroisuus nidotaan kauniisti yhteen. Vaikka Cicero itse ei uskonut nautinnon olevan ihmisen päämäärä, onnistui hän silti analysoimaan epikurolaista teoriaa myös sen omista lähtökohdista käsin. Varsinainen ongelma ei silti ratkea: ystävä päämäärästä tulee väijäämättä toinen päämäärä oman nautinnon rinnalle. Epikuros yksinkertaisesti pitää ystävyyttä samoin kuin hyveellistä toimintaa yleensä niin välttämättömänä onnelliselle elämälle, ettei niitä voi erottaa nautinnon päämäärästä.

Uusimmissa tutkimuksissa esimerkiksi Julia Annas ja Phillip Mitsis näkevät Epikuroksen J. S. Millin kaltaisena ajattelijana, jolle jotkut asiat voivat olla sekä välineitä että päämääriä. Oma nautinto on jokaisen ihmisen päämäärä sillä tasolla, jolla suunnittemme ja katsomme koko elämäämmä. Jokapäiväisten valintojen tasolla saatamme kuitenkin tehdä päätöksiä, jotka eivät ehkä suoranaisesti palvele omaa nautintoamme, mutta jotka loppujen lopuksi ajavat samaa asiaa. Ystävä edun asettaminen tietystä tilanteesta oman edun edelle on tällainen samalla kertaa epäitsekkäs, mutta kuitenkin kokonaiskuvassa myös omaa onnellisuutta palveleva teko.

Ainutkertainen toinen?

Miten Epikuros sitten suhtautuu ystävään yksilönä? Rakastaako epikurolainen ystävässä ainutlaatuista, ainutkertaista toista vai hyödyllisten tai miellyttävien ominaisuuksien kantajaa? Epikurolaisessa ajattelussa on mielestäni näkyvissä joitakin viitteitä yksilön ainutkertaisuuden ymmärtämisestä. Eräässä maksimissaan Epikuros sanoo seuraavasti:

Samoin kuin arvostamme omia luonteenpiirteitämme omana omaisuutenamme, olivatpa ne hyviä ja muiden ihmisten kadehtimia tai eivät, meidän tulisi suhtautua samoin lähellä oleviemme luonteenpiirteisiin, mikäli he ovat kunnollisia.

Melko harvinaisella tavalla Epikuros kiinnittää huomiota yksilön ominaisuuksiin, siihenkin, että myös toisen vähemmän miellyttävien ominaisuuksiin on suhtauduttava yhtä kunnioittavasti kuin jos ne olisivat omia. Yksilö on ainutlaatuinen ja juuri sellaisena häntä on kunnioitettava. Koska ystävyys Epikuroksen mielestä on välttämätöntä henkilön onnellisuudelle, on esitetty ajatus, ettei se epikurolaisessa yhteisössä lopulta olisi ollut kovin persoonallista, että epikurolaiset olisivat kutsuneet 'ystävikseen' kaikkia koulussa käyviä henkilöitä. Ystävyys olisi ikäänkuin ohuempaa ja helpompaa, koska se ei olisi samalla tavalla intiimiä ja intensiivistä, kuin omat läheiset perhe- tai ystävyysuhteemme ovat. Konkreettiset esimerkit ystävyysuhteista epikurolaisessa koulussa tuntuvat kuitenkin vastustavan tällaista laveaa tulkintaa epikurolaisesta ystävydestä.

Ainutkertaisuuden ongelma epikurolaisuudessa on toisenlainen. Jos yksilön ainutkertaisuutta on kunnioitettava, miten voi samalla työntää hänet epikurolaisen onnellisuuskäsityksen pakkopaitaan? Vaikka Puutarhan toiminta ei mielestäni muistuta mielisairaalaakaan eikä sisäoppilaitosta – kuten jotkut tutkijat ovat ajatelleet – on selvää, että Epikuroksen onnellisuuteen johtava filosofia, terapia sisälsi vaatimuksen tietynlaisen ajattelu- ja elämäntavan omaksumisesta. Epikurolainen siis kyllä rakastaa ystävässään tämän antaman turvallisuuden tunteen lisäksi tämän henkilökohtaisia ominaisuuksia, ja on valmis sietämään jopa toisen epämiellyttävää luonteenpiirteitä suhtautuen niihin kunnioittavasti, mutta suunnittelee ystävänsä parasta niin pitkälle, että on valmis muuttamaan tämän ajattelua ja toimintaa epikurolaisen viitekehyksen mukaiseksi. Jotakin ystävyteen liittyvästä ainutkertaisuudesta menetetään silloin lopullisesti.

Puutarha

Epikuroksen runsaaseen ystäväpiiriin kiinnitettiin jo antiikin aikana huomiota, siitä tuli lähes topos kirjallisuuteen. Ystävien määrää voitiin tuskin mitata kokonaisilla kaupungeilla. Cicero vastustaa Epikuroksen nautintoon perustuvaa filosofiaa argumentoimalla esimerkiksi, että Epikuros itse henkilöinä todistaa sen vääräksi. Hänen oma lojallisuus ja pyyteetön ystävytensä todistavat, että moraalisuus on itsessään toivottavaa. Cicero myös mainitsee, että monet epikurolaiset ovat olleet ja ovat hänen päivinäinkin tunnettuja uskollisina ystävinä, ja puhkeaa Torquatukselle oikein ylistämään Epikurosta:

'Mutta', sanot minulle, "Epikuros itse piti arvossa ystävyksiä". Kuka kieltää, etteikö Epikuros ollut hyvä mies ja kumppani, ja humaani henkilö?

Joitakin spontaaneja ystävydenilmauksia koulun ensimmäisen sukupolven ajalta on säilynyt kirjeiden fragmenteissa. Niiden tyyli on välillä varsin mahtipontista. Kiintymystä ja vastaanottajan mielisuutta korostetaan ylisanoin: "rakas pikku-Leontion, minkälainen riemunkiljahdus minulta pääsi lukiessani pikkukirjettäsi", "asetun odottamaan suloista ja jumalallista ilmestymistäsi." Epikurosta hänen ystävänsä taas kuvailevat mm. sanoilla 'mitä suurenmoisim, jumalankaltaisin ja rakkain'. Plutarkhos iivaakin kirjeiden kauniita sanakäänteitä ja ylitsepusuavaa ystävällisyyttä kirjeissä. Hänen mielestään Epikuroksen kiitollisuudenilmaukset sopivat paremmin tilanteeseen, jossa Ateena tai Kreikka on vapautettu, kuin kiitokseksi ystävien suorittamista pienistä hyvistä teoista.

Ystävyys oli Puutarhassa tärkeää onnistuneelle filosofianharjoittamiselle, ja Epikuros kehottaakin miettimään oppejaan öin päivin yksin ja jonkun samannimisen kanssa. Tämä oli Puutarhan toiminnan tärkeä tukipilari, eräänlainen työn apukeino ja jokapäiväisen elämän ominaispiirre.

Muuttaessaan Jooniasta Ateenaan Epikuros toi mukanaan monia niin mies- kuin naispuolisia ystäviään Mytilenestä ja Lampsakoksesta, joissa oli vuosia opettanut ja kerännyt oppilaita ympärilleen. Lähimpään ystäväpiiriin kuuluivat lampsakoslaiset Metrodoros ja Polyainos sekä mytileneläinen Hermarkhos. Nämä kolme miestä muodostivat yhdessä Epikuroksen kanssa neljän mestarin ryhmän, koulukunnan arvostetut perustajat, joihin antiikin lähteissä viitattiin termeillä 'edelläkävijät' (*kathégemones*), tai yksinkertaisesti 'miehet' (*andres*). Myöhemmän epikurolaisen koulukunnan teksteissä oli varsin tavallista kertoa opinkappaleen alkuperä viittaamalla kaikkiin edelläkävijöihin tai spesifimmin esimerkiksi 'Epikuros ja Metrodoros sanovat' tai 'kuten Polyainos sanoo'.

Vaikka Epikuroksen kollegoista onkin varsin vähän tietoja, erottuu jokaiselle jonkinlainen oma filosofiprofiili: Metrodoros oli selvästi miehistä se, jota Epikuros itse arvosti eniten, koska hän kehotti muita kuuntelemaan Metrodorosta, ja mm. sääti Metrodoroksen kuoltua muistopäivän tämän kunniaksi, ja testamentissaan kehotti oman kuolemansa jälkeen viettämään kuukausittain omaansa ja Metrodoroksen yhteistä juhlapäivää. Metrodoros kirjoitti huomattavan määrän filosofisia teoksia, joista osa nimien perusteella käsittelee epikurolaisuutta yleisemmin, osa jotakin tarkasti rajattua osa-aluetta. Polyainos taas oli tunnettu matematiikan harrastuksestaan jo ennen kuin kohtasi Epikuroksen, ja hän hoiti myös Lampsakokseen jäänyttä koulukuntaa, jonka luona Epikuros välillä vieraili. Hermarkhoksesta puolestaan tuli Metrodoroksen ja Polyainoksen kuoltua ennen Epikurosta johtajan seuraajaehdokas, joka oli kovalla työllään ja mestarin ohjaamana päässyt lähelle viisautta, vaikka ei luonteeltaan ollutkaan niin helposti oppiva kuin esimerkiksi Metrodoros.

Edelläkävijöiden ryhmän lisäksi Puutarhan ystävien sisäpiiriin kuuluivat mm. lampsakoslaiset Idomeneus, hänen vaimonsa Batis (Metrodoroksen sisar), Kolotes, Leonteus ja hänen vaimonsa Themista, jonka tärkeys Epikurokselle on esillä useammassa lähteessä, Pythokles sekä ateenalainen hetaira Leontion, jonka Cicero mainitsee kirjoittaneen teoksen mm. Theofrastosta vastaan. Kaikkien edellämainittujen kerrotaan lähteissä harrastaneen filosofiaa elämäntapana, mutta useimpien myös kirjoittaneen filosofiaa teoksia.

Naisten osuudesta koulun toiminnassa on säilynyt poikkeuksellisen paljon tietoja. Yleisesti ottaen ystävysten – niin miesten kuin naisten – elämä kietoutui monin tavoin yhteen. Vaihdettiin kirjeitä ja ajatuksia, varakkaat lampsakolaiset tukivat Puutarhan toimintaa taloudellisesti, ja Epikuros taas Ateenan kansalaisena saattoi auttaa metoikkijstäviensä käytännön elämän ongelmassa Ateenassa. Koska julkiset luennot eivät kuuluneet toimintatapoihin, voitaneen olettaa Puutarhassa pidetyn pienimuotoisempia luentoja ja seminaareja. Huolimatta Epikuroksen varauksellisesta suhtautumisesta avioliittoon ja lasten hankkimiseen, pariskuntien lapset elivät Puutarhan piirissä ja Epikuros huolehti ystäviensä lasten toimeentulosta testamentissaan. Puutarha loi jäsenilleen perhekunnan, eräänlaisen oikoksen.

Epikurolaisen koulukunnan dogmaattisuuden on yleensä katsottu olleen Epikuroksen tietoisien toiminnan ja auktoriteetin tulosta. Muiden koulukunnan jäsenten osuutta koulun toiminnassa on tutkimuksessa pidetty varsin merkityksettömänä. Asettaessani varovaisesti kyseenalaiseksi tämän tilanteen ensimmäisen epikurolaisen sukupolven osalta, huomautti eräs antiikin filosofian tutkija, etten voi osoittaa, että Epikuroksen aikalaiset tai ystävät olisivat missään merkittävässä asiassa olleet eri mieltä opettajansa kanssa. On totta, että yhtä epäselvää fragmenttia lukuunottamatta todistuksia erimielisyydestä ei olekaan. On syytä kuitenkin kuitenkin korostaa, että vaikka Epikuros lienee ollutkin koulukunnan karismaattisin ja todennäköisesti myös teräväpäisin hahmo, hänen ja muiden epikurolaisten ajatukset ja kirjoitukset kehittyivät Jooniassa ja lopulta Puutarhassa Ateenassa jatkuneen yhteisen työskentelyn tuloksena.

Ulospäin koulukunta luultavasti esiintyi varsin yhteisenä, mutta opin yksityiskohtien muotoutuminen tapahtui yhteiselon ja ystävien välisten keskustelujen tuloksena. Myöhemmän koulukunnan sisällä Epikuroksen ystäviä muistettiin vielä pitkään tiettyjen ajatusten muotoilijoina ja alullepanijoina, joskin koulukunnan ulkopuolella epikurolaisuus ymmärrettiin varsin pian Epikuroksen omaksi, yksityiseksi saavutukseksi.

Epikurolainen koulukunta ei tässä suhteessa poikennut mitenkään merkittävällä tavalla hellenistisistä filosofikoulukunnista, ja syy esimerkiksi siihen, ettei Epikuroksen parhaasta ystävästä ja huippuoppilaasta Metrodoroksesta tullut kuuluisaa, oli siinä, että tämä kuoli

Epikurosta aikaisemmin eikä niin ollen ehtinyt toimia lainkaan koulun johdossa, itsenäisenä. Yhdessä ensimmäisen epikurolaisen sukupolven jäsenet puolestaan tuntuvat luoneen stabiilin ja valmiin aatejärjestelmän, jonka jatkuvuus turvattiin lopulta onnistuneesti vuosisadoiksi institutionalisoimalla edelläkävijöitä juhlistavat muistopäivät sekä järjestämällä koululle toimitilat ja omaisuutta. Tämän jälkeen koulukunta kiistatta kehitti filosofiaansa vähemmän kuin esimerkiksi stoalaiset.

Lopetan apologiani Epikuroksen omalla äänellä. Kuuluisassa kirjeessään kuolinvuoteelta Epikuros puhuttelee Idomeneusta korostaen juuri menneiden yhteisten keskustelujen ja filosofianharjoituksen merkitystä:

Kirjoitin sinulle tämän eläessäni elämäni onnellista ja samalla viimeistä päivää. Jatkuvasti seuraa ylittämätön tuska virtsaamis- ja suolistovaivoista, eikä niillä ole puutetta suuruudesta, mutta kaiken sen vastineeksi on sydämessäni ilo meidän menneiden keskustelujemme muistosta. Sinä joka olet nuorukaisesta lähtien ollut arvokkaalla tavalla lähellä minua ja filosofiaa, pidä huolta Metrodoroksen lapsista.

Fil. maist. Pauliina Remeksen kirjoitus perustuu hänen esitelmäänsä Klassillis-filologisen yhdistyksen kokouksessa tammikuussa 1997.